

EKKLESIA AMSTERDAM zondag 17 november 2019

'As surely as the sun will rise'

Mieke van Zonneveld

Ik heb in mijn leven duizenden preken gehoord en zou om te beginnen willen 'afspreken' dat dit geen preek is. Misschien meer een biecht.

Ik ben uitgenodigd om iets te zeggen over angst en heb in een vlaag van overmoed geopperd dat ik het wel over doodsangst kon hebben. Dat bleek een lastige opgave omdat mijn kennis over doodsangst, zoals misschien bij de meeste mensen, onbewust is. Een paar weken geleden had ik de volgende droom:

Ik ben, met mijn voetbalteam, in een soort ziekenhuiswachtkamer en draag een verband om mijn elleboogholte. Er is zojuist bloed afgenomen. Uit het minuscule wondje blijft bloed vloeien, stroperig bloed. Ik haal een paar keer een nieuw kompres, maar ook deze raken al gauw helemaal doordrenkt. Intussen praten de meiden uit mijn voetbalteam over relaties en ontrouw. Ik ben alweer toe aan een nieuw kompres en spreek een verpleger aan. Hem valt op dat ik overal op mijn lichaam kleine wondjes heb. Hij pakt mijn armen, kijkt op allerlei intieme plekken, zegt: 'Ai, ja.' Aan zijn toon hoor ik dat er iets goed mis is. Dan zit ik tegenover een arts die meedeelt dat er aberraties in mijn bloed zijn gevonden. De kans op genezing, begrijp ik, is klein. Ik hoor het aan als een vonnis. Alles zinkt.

Vervolgens droom ik dat ik mijn moeder over deze droom vertel. 'O,' zegt ze, 'maar dat is echt gebeurd.'

Ik denk overdag eigenlijk nooit aan de periode die aan dit soort dromen ten grondslag ligt.

Maar elk jaar dat ik het UMC inliep voor controle, voelde ik me op slag doodziek, terwijl keer op keer bleek dat er niets aan de hand was; als er bloed bij me wordt afgenomen, ben ik nog altijd geneigd om flauw te vallen; als ik blauwe plekken op mijn benen zie en niet weet hoe ik eraan kom, voel ik me dagenlang plotseling heel moe en fatalistisch. Mijn lichaam herinnert zich wat mijn geest heeft verdrongen.

Enkele jaren na mijn chemotherapie, toen mijn haar alweer een beetje was gegroeid, schreef ik een gedicht waarin ik probeerde te vatten hoe ik me in het ziekenhuis gevoeld had. Het gedicht heet 'acute promyelocytenleukemie', naar de diagnose, en gaat zo:

Acute promyelocyten leukemie

Nog nooit zo stug geworteld in de grond als toen ik dreigde los te schieten, mijn dromen teruggebracht tot een verlangen naar remissie. Hangend aan prognoses zonk ik weg in zwarte gaten en verwachtte hemelkoren. Ik repeteerde een herrijzenis en leerde twijfel in de kiem te smoren.

Ik dank mijn leven aan een reeks toevalligheden. Wat als ik die avond was gaan slapen, wat als ik mijn hoofd die nacht te hard had neergelegd, wat als ATRA-pillen nog niet waren ontdekt? Ik dacht:

de hel is feloranje als de vloeistof in dit zakje, het brandt

onbedaarlijk in mijn aderen. Maar tranen moeten teruggedrongen
want er komen mensen om een onverschrokken meisje
te bewonderen. 'Hoe gaat het?' 'Het gaat goed.
Ik ben nog steeds niet doodgebloed.' Ik dacht:

dit bange vallen wordt maar beter niet alleen beleefd, één
vingerknip en weg ben ik, zo lang als toeval het beschikt.
Dit zinneloze tuimelen wordt beter niet beleefd.
Al is het maar een parabool, al daal ik nooit te diep,
het gat is zwart en ik zo bang, zo godvergeten ziek.

Er zijn allerlei versies van dit gedicht. Wat me nu opvalt, jaren later alweer, is dat die versies
steeds agnostischer worden. Het enige dat in de eindversie nog herinnert aan wat ik nu maar
even de christelijke context van mijn ziekte noem, is het feit dat ik kennelijk hemelkoren
verwacht. Maar zelfs die verwachting is, blijkens de rest van het gedicht, niet echt
geruststellend. Het toeval dat in de slotregels over mijn lot beschikt, heette in een eerdere
versie de Grote Onberekenbare, maar God, die natuurlijk die Onberekenbare was, is uit het
gedicht verdwenen. Hij klinkt misschien nog door in het woord 'herrijzenis', maar zelfs dat
woord getuigt in deze context toch vooral van een verlangen hier op aarde te blijven.
Het is niet helemaal eerlijk dat ik God in dit gedicht heb uitgewist. Op het moment van
schrijven voelde ik me waarschijnlijk godvergeten, maar in het ziekenhuis nu juist niet. We
hebben zojuist over Hizkia's ziekte gelezen. Hizkia zat erg in mijn hoofd toen ik in het
ziekenhuis lag. Net als hij was ik 'in de bloei van mijn dagen', ook ik lag nachten wakker, ook
ik keerde mijn gezicht naar de muur en had het gevoel dat mijn lichaam kapot werd gemaakt,
ook ik zond een gebed op in de trant van 'ik ben bang, wees borg voor mij', ook ik klampte me
monomaan vast aan één strohalm waar alles van afhing: 'Here, bij deze dingen leeft men, ja,
in die alle is het leven van mijn geest: dat Gij mij zult gezond maken en doen leven.'
Er kwam geen profeet aan mijn bed. Of wel. Ik weet het niet.
Er was een man die kwam voorlezen uit Psalm 91. Er was een verpleegster die opzweepende
liedjes van Hillsong voor me uitzocht.

De man las:

'Roept zij Mij aan, Ik zal haar antwoorden;
Ik zal in de benauwdheid bij haar zijn,
Ik zal haar uitredden en tot ere brengen.
Met lengte van dagen zal ik haar verzadigen,
en Ik zal haar Mijn heil doen zien.'

Een vrouw zong:

'This is my prayer in the desert,
when all that's within me feels dry.
This is my prayer in my hunger and need:
my God is a God who provides.'

Tegenwoordig twijfel ik aan alles. Maar al dat getwijfel heeft ook iets narcistisch. Er was een tijd dat ik te ziek was voor twijfel, te ziek om me te bekommeren om wat de mensen zouden kunnen denken van mijn naïeve geloof, te ziek ook om genoeg te kunnen nemen met minder dan zekerheid. Er zijn verlichte theologen die me hadden kunnen uitleggen dat de bijbel mensenwerk is, dat we de verhalen symbolisch moeten zien, in ieder geval niet letterlijk (zoals Reve al zei), dat we ons eigen, nieuwe Grote Verhaal moeten samenstellen. En psychologen die hadden kunnen vertellen over het placebo-effect dat door sommigen voor gebedsverhoring wordt aangezien.

Maar de vrouw zong: As surely as the sun will rise, You'll come to us. As certain as your Word endures, You'll come.

Enfin.

Het is eigenlijk alleen maar dankzij een zekere verblinding dat we niet voortdurend in doodsangst verkeren. In de bijsluiters van een van mijn medicijnen stond destijds, als een van de bijwerkingen: 'plotselinge dood'. Ik herinner me dat ik, alvorens ze braaf in te nemen, tegen mijn moeder zei: 'Dat is meer een afwerking!' Feit is dat het leven gevaarlijk is en dat er niets zekerder is dan dat we het niet zullen overleven. Dat is ons allemaal wel bekend. Maar we hebben het vermogen - en dat is denk ik tegelijkertijd een talent en een zwakte - om te leven alsof er geen einde aan komt. We maken ons zorgen over vlekken in onze kleren, ruziën over de vaat, zijn jaloers op onze rijkere, slimmere of mooiere leeftijdsgenoten. Maar als een arts een doodsvonnissen over je uitspreekt, is het alsof alles zinkt - er zitten ongetwijfeld mensen in de zaal die dit hebben meegemaakt, hetzij bij zichzelf, hetzij bij een geliefde. Alles zinkt op misschien een of twee dingen na.

Bij mij staken twee dingen als rotsen boven het water uit. Een daarvan was liefde, een gevoel dat om mysterieuze redenen is opgewassen tegen doodsangst, zoals in het Hooglied staat: sterk als de dood is de liefde. Het andere laat zich moeilijk benoemen.

Op de avond van 6 april 2010, de dag na mijn verjaardag, lag ik doodziek in het ziekenhuis. Diezelfde ochtend had ik per mail nog gecorrespondeerd met een oude vrouw, naar aanleiding van een paasgedicht dat ik had geschreven voor de kerk. Ik ontdek dat pas nu ik dit schrijf. Dat het dezelfde dag was, bedoel ik.

Dodenakker

Hier gaat het allemaal naartoe, mijn adem
en mijn zwoegen, mijn ongegronde angst
hier liggen ze het langst. Hier zullen ze
mijn lichaam planten, jaren kerven

in een steen: toen kwam ze aan toen
ging ze heen. Ik zal er niets van merken.
Ook komt mijn moeder hier te liggen
op een ongewenste dag en wie

ook maar mijn liefde had en allemaal

te vroeg. Op deze woensdagochtend
slaat mijn helderheid me neer maar
op de woorden van mijn Heer heb ik

mijn hoofd geheven:
Ik leef en jij zult leven

Doodsangst is een sublieme emotie. Het bepaalt je bij je nietigheid en schept daarmee ruimte voor een verlangen naar iets zo groot dat die nietigheid tenietgedaan wordt.

Ik beschouw mezelf tegenwoordig als een in allerlei opzichten gemankeerde gelovige, of misschien dat niet eens. Ik ga niet naar de kerk, bid nauwelijks. Ik geef les op een middelbare school, treed op met mijn gedichtenbundel. Maar regelmatig bekruipt me het unheimliche gevoel dat ik iets essentieels over het hoofd zie, dat mijn leven zich afspeelt in de marge van iets onbegrijpelijks waaraan ik een vage herinnering heb. Ik kan wakker schieten van de gedachte dat de tijd verstrijkt, terwijl ik nog altijd naast de waarheid grijp.

Er is een gedicht van Hans Lodeizen, die stierf aan leukemie, waarin de voor mij onvergetelijke regel staat: *o mijn vriend, deze wereld is niet de echte.*

Hizkia kreeg, toen hij zich in doodsangst naar de muur wendde en tot God, antwoord. Ik ook. Of niet. Geloof is tot op zekere hoogte een keuze.

De vrouw zong: 'I have decided, I have resolved to wait upon you Lord.'

Laat ik het een vermoeden noemen.
Een aan zekerheid grenzend vermoeden dat ik in mijn doodsangst niet alleen gelaten werd.

Ik zou graag besluiten met gebed, dat wil zeggen, met een gedicht dat 'Gebed' heet.

Gebed

Om te staan op het veld en niet steeds ernaast
heb ik een cliché van U gemaakt, een leeg
omhulsel van taal door necrofielen herhaald.

Achter het woord staat alleen een ander woord
en dat ad infinitum. Ik heb U getypeerd, genummerd
en gearchiveerd. De kast een stoffig woordengraf.

Dit is mijn extra tijd en ik jongleer met glazen seconden:
nieuwe talen, nieuwe rituelen en gebaren. Ontbonden
leef ik, opgeheven en ontbonden zonder U.

Vrijheid is een plakkerige afgod en een deken
die niet werkelijk bedekt. Ik mis U en dat is het.
Te worden aangeraakt. Te worden opgewekt.